

MÜHÂYEE

leme, paylı malın kullanılmasının zaman veya yer itibarıyla paydaşlar arasında bölünmesi biçiminde olabilir” hükmüne yer verilmiştir. Öte yandan bu kanunun 698. maddesi, taksim isteme hakkının tahditleri arasında yer alan ve uygulamada “idâme-i şüyû mukavelesi” adı verilen sözleşmenin (743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi, md. 627) “resmî şekle bağlı olması ve tapu kütüğüne şerh verilebilmesi” hükmünü getirmiştir.

Mühâyee ile yakın dönem ihtiyaçlarının ortaya çıkardığı devremülk hakkı arasında bazı benzerlikler bulunduğu düşünülebilir de (bir mukayese için bk. Türccan, sy. 7 [2000], s. 98-99) hareket noktası, amaç, şekil ve hüküm bakımından önemli farklılıklar vardır. Devremülk hakkının kullanılmasında temel kaynak işlevi gören devremülk sözleşmesiyle mühâyeenin fikrî temelleri arasında belli bir paralellik bulunması ise tabiidir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Beyrut 1391/1971, II, 264; Sahnûn, *el-Müdevve-ne*, V, 462-463; Debûsî, *Te'sisü'n-naazar* (nşr. Zekeriyâ Ali Yûsuf), Kahire, ts. (Matbaatü'l-İmâm), s. 85-86; Ebû İshak eş-Şirâzî, *el-Mühazzebe* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî), Dimaşk-Beyrut 1417/1996, V, 536; Serahsî, *el-Mebsût*, XX, 170-178; Kâsânî, *Bedâ'i's*, VII, 31-33; Şehâbeddin ez-Zencânî, *Tahrîcü'l-fürû' 'ale'l-uşul* (nşr. M. Edîb Sâlih), Dimaşk 1382/1962, s. 114-117; Nevevî, *Rauzatü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, VIII, 194-196; Bedreddin el-Aynî, *el-Binâye*, Beyrut 1401/1981, VIII, 682-697; Zekeriyâ el-Ensârî, *Esne'l-me'tâlib* (nşr. M. M. Tâmir), Beyrut 1422/2001, IX, 242-244; Kadizâde, *Netâ'icü'l-efkâr*, Bulak 1318, VIII, 27-32; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kunâ'*, VI, 373-377; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşan Halil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), VI, 183-202; *Mecelle*, md. 1174-1191; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, III, 431-451; M. Kemal Oğuzman – Özer Seliçi, *Eşya Hukuku*, İstanbul 1978; Ahmed Ferrâc Hüseyin, *Kısmetü'l-emlâki'l-müştereki fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Beyrut 1989; Abdülkadir Arpacı, *Türk Medenî Kanunu Açısından Müşterek Mülkiyette Yararlanma ve Yönetim*, İstanbul 1990, s. 57-73; Me'mûn Ahmed eş-Şâmî, *Kısmetü'l-mülki's-şâ'i' fi'l-kânûni'l-medenî el-Yemenî ma'a'l-mukârene bi'l-fıkhi'l-İslâmî ve'l-kânûni'l-medenî el-Mişri* (doktora tezi, 1993), Câmîatü Kâhire Külliyyetü'l-hukûk; Talip Türccan, “İslâm Hukukundaki Mühâyee ve Türk Hukukundaki Devre Mülk Kurumları Arasında Bir Mukayese”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 7, Isparta 2000, s. 83-102; Ömer Uğur Gençcan, *4721 Sayılı Türk Medenî Kanunu / Bilimsel Açıklama İçtihatlar-İlgili Mevzuat*, Ankara 2004, II, 2455-2472; “Kısme”, *Mv.F*, XXXIII, 249-258; “Mühâyee”, a.e., XXXIX, 147-150; Hasan Hacak, “Mühâyee”, *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, III, 375-377.

İBRAHİM KÂFİ DÖNMEZ

MÜHELLEB b. EBÛ SUFRE

(المهلّب بن أبي سفرة)

Ebû Saîd Mühelleb b. Ebî Sufre Zâlim b. Serrâk el-Atekî el-Ezdî (ö. 82/702)

Emevîler'in Horasan valisi, Mühellebiler'in atası.

Muhtemelen 8 (629) yılında doğdu. Sahâbeden Ebû Sufre'nin oğludur. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını babasının Hz. Ömer zamanında yerleştiği Basra'da geçirdi. Nüfuz sahibi bir liderin oğlu olarak iyi bir şekilde yetişti ve genç yaşta kabilesinin önemli kişileri arasında yer aldı. Cemel Vak'ası'ndan sonra, Hz. Ali tarafından bu savaşta karşı cepheye savaşmış olan Ezdîler'in başına idareci tayin edildi (36/656). Ardından Muâviye b. Ebû Süfyan'ın hizmetine girdi ve 42'de (662) Abdurrahman b. Semüre'nin ordusunda Sicistan (Sistan) seferine katıldı. Kâbil'in alınmasından sonra fetih müjdesini Basra Valisine ulaştırmakla görevlendirildi (Belâzürî, *Fütûh*, s. 388). 44 (664) yılında kumandanlığına getirildiği birlikle Benne ve Lahor'a kadar ulaştı. Ardından Horasan valisi Hakem b. Amr ile beraber Horasan'a giderek Herat ve Cüzcân dolaylarındaki fetihlerde önemli rol oynadı. Özellikle 47'de (667), Pamir'in güneyindeki Türkler'in yaşadığı Eşel dağılık bölgesinde bir vadide etrafı sarılan İslâm ordusunun kurtulmasını sağladığı için (*Dia*, XV, 175) büyük takdir topladı. 56 (676) yılında Saîd b. Osman b. Affân'ın Semerkant seferinde bir gözünü kaybetti. Yezîd b. Muâviye zamanında Horasan Valisi Selm b. Ziyâd'ın öncü birliklerinin başında Soğd hükümdarını mağlûp ederek büyük miktarda esir ve ganimet aldı.

Yezîd b. Muâviye'nin ölümünden sonra Abdullah b. Zübeyr'in saflarına katılan Mühelleb 65'te (684) Horasan valiliğine tayin edildi ve o sırada Basra ile Ahvaz arasındaki bölgeyi ele geçirerek şehri tehdiye başlayan Ezrakiler'le (Ezârika) savaşmak üzere görevlendirildi. Seçme askerlerden 12.000 (veya 20.000) kişilik bir ordu hazırlayan Mühelleb, gönderdiği öncü birliklerle Ezrakiler'i iyice yıpratıldıktan sonra Silabrâ denilen yerde onları ağır bir yenilgiye uğrattı ve 66 (685-86) yılında Ahvaz'ın dağlık kesimine kadar sürdü. Mühelleb'in bu başarısıyla Ezrakî tehlikesinden kurtulan Basra o yıllarda ona nisbetle Basra-tü'l-Mühelleb diye anılır oldu. Fars valiliğine tayin edilen ve Ezrakiler'den aldığı yerlerin gelirini ordusunu güçlendirmeye har-

cayan Mühelleb bir yıl sonra askerlerinin mevcudunu 30.000'e çıkardı.

Basra'da Ezrakî tehlikesi yaşanırken Küfe isyancı lider Muhtâr es-Sekaff'nin eline geçmişti. Abdullah b. Zübeyr'in Basra valiliğine tayin ettiği kardeşi Mus'ab, Muhtâr'la savaş için Mühelleb'i yanına çağırdı. Mühelleb önce isteksiz davrandıysa da onun ordusuna katılarak Mezâr, Harûrâ ve Küfe'de yapılan ve Muhtâr'ın ölümüyle sonuçlanan bir dizi savaşta büyük rol oynadı (67/687). Muhtâr'ın ortadan kaldırılmasının ardından Mus'ab ile Abdülmelik b. Mervân arasında engel oluşturması için Musul-el-Cezire-İrmîniye-Azerbaycan valiliğine getirilen Mühelleb, Ezrakiler'in isyanlarının önlenememesi üzerine tekrar onlara karşı gönderildi (68/687-88). Abdülmelik'in Irak üzerine yürüdüğünü duyunca tavsiyelerini isteyen Mus'ab'a rakibinin bazı Iraklı liderlerle mektuplaştığını söyledi; ayrıca ona savaş sırasında yanında bulunmak istediğini bildirdi. Ancak Mus'ab, Basralıların cepheye gitmek için Ezrakiler'e karşı onun sefere çıkmasını şart koştuklarını bildirerek bunu kabul etmedi.

Mus'ab'ın Sülâf'ta Ezrakiler'le yapılan savaşta öldürüldüğünü duyan Mühelleb, Abdullah b. Zübeyr'den ayrıldı ve askerinden Abdülmelik için biat aldı. Emevî kuvvetleri Ezrakiler'e karşı başarısız kalınca Abdülmelik Mühelleb'i kumandanlığa getirdi (74/693). Mühelleb, Râmhürmüz'e kadar ulaşmakla birlikte yeterli destek alamadığı için beklenen başarıyı sağlayamadı. Ancak 75'te (694) vali Bişr b. Mervân'ın ölümünden sonra yerine gelen Haccâc b. Yûsuf es-Sekaff'nin verdiği kuvvetli destek sayesinde Ezrakiler'i Kâzerûn yakınında ağır bir yenilgiye uğrattı (20 Ramazan 75/12 Ocak 695) ve onları üç yıl daha oğlu Yezîd'le beraber Taberistan'a kadar takip ederek tamamen ortadan kaldırdı.

Toplam on dokuz yıllık bir mücadele sonunda Basra, Ahvaz, Fars, Mekrân ve Taberistan bölgelerindeki Hâricî isyanlarını sona erdiren Mühelleb, bu hizmetinden dolayı aynı zamanda damadı olan Haccâc tarafından Horasan valiliğine tayin edildi (78/697). Mühelleb bölgede önemli fetihler gerçekleştirdi. Zilhicce 82'de (Ocak 702) Merv'de vekil bıraktığı oğlu Mugire'nin ölümünü duyunca Kış'ten Merv'e dönerken Merverrûz'da vefat etti. İyi bir asker ve başarılı bir devlet adamı olan Mühelleb çok tedbirli davranır ve karargâhının etrafını bir hendekle çevirtirdi. Hilim ve cömertliğiyle meşhurdur. Askerlerine olduğu gibi yönetimi altındaki mevâfiye de

iyi davrandığı, hatta onları maaş divanına aldığı ve içlerinden kumandanlar tayin ettiği bilinmektedir. Dönemindeki şairlerin en çok övdüğü liderlerin başında gelen Mühelleb'in kendisi de kaynaklarda şiir ve hikmetli sözleri aktarılan bir şair ve hatipti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât*, VII, 129; İbn Kuteybe, *el-Ma'arîf* (Ukkâşe), s. 400; Belâzürî, *Fütûh* (nşr. Abdullah Enîs et-Tabbâ' – Ömer Enîs et-Tabbâ'), Beyrut 1407/1987, s. 230, 388, 533, 557-558, 578, 586, 608; a.m.f., *Ensâbü'l-esrâf* (nşr. Mahmûd Firdevs el-Azm), Dimaşk 2002, XXI, 235-245; Dîneverî, *el-Aḥbârü'l-ṭuvâl* (nşr. M. Saîd er-Râfiî), Kahire 1330, s. 266-267, 271, 274-275; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), V, 614-621; VI, 196-200, 300-305, 325-328, 352-355, 611-613; ayrıca bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 432, 434, 438; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXI, 285-305; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 195-200, 267-272, 437-441, 473-476; ayrıca bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 350-359; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 386-387; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, bk. İndeks; Fatma Odabaşı, *Emevîler Döneminde Mühellebiler Ailesi* (yüksek lisans tezi, 1993), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mahmûd Şit Hattâb, "el-Mühelleb b. Ebî Şufre el-Ezdî", *Mecelletü Külliyyeti'l-edebe*, VIII, Bağdad 1964, s. 383-420; K. V. Zetterstéen, "Mühelleb", *IA*, VIII, 792-793; P. Crone, "Muhallab b. Abî Şufra", *EI* (İng.), VII, 357; Sâdik Seccâdî, "Âl-i Mühelleb", *DMBİ*, II, 155-156; Mehmet Ali Sönmez, "Hakem b. Amr", *DİA*, XV, 175.

İRFAN AYCAN

MÜHELLEBÎ

(المهلبي)

Ebû Muhammed el-Üstâz el-Hasen
b. Muhammed b. Hârûn
b. İbrâhîm el-Mühellebî el-Ezdî
(ö. 352/963)

Büveyhî veziri.

26 Muharrem 291'de (19 Aralık 903) Basra'da doğdu. Emevîler'in ünlü kumandanı Mühelleb b. Ebû Süf're'nin soyundan geldiği için Mühellebî nisbesiyle tanındı. Gençliğinde iyi bir eğitim aldığı, Büveyhî sarayında memuriyete girdiği, 334 (945) yılında Muizzüddeve tarafından Bağdat harekâtından önce Halife Mutî' -Lillâh ile görüşmek üzere görevlendirildiği, Vezir Ebû Ca'fer es-Saymerî'nin onu Musul seferi sırasında Ebü'l-Hasan Tâzâd b. İsâ ile birlikte ve Batîha seferine çıkacağı esnada tek başına vekil bıraktığı (338/949) bilinmektedir.

Irak Büveyhî Emîri Muizzüddeve zamanında Abbâsîler'le Büveyhîler'in vezirlik kurumunda değişiklik oldu ve uzun bir süre hiç kimseye vezir unvanı verilmedi. Muiz-

züddeve, hiçbir yetkisi olmayan Halife Mutî' -Lillâh'ın vezir tayin etmesine izin vermeyip emlâkiyle ilgilenmek üzere ona bir kâtip verdiği gibi kendisi için de uzun süre vezir tayin etmedi ve vezaret görevi kâtipler tarafından yürütüldü (Mes'ûdî, IV, 372; İbn Miskeveyh, II, 85, 123-124).

Mühellebî, Vezir Ebû Ca'fer es-Saymerî'nin ölümünün ardından 27 Cemâziyelevvel 339 (11 Kasım 950) tarihinde resmî yazışmaları, haraç ve vergi tahsili gibi vezirlik görevlerini yürütmek için kâtip tayin edildi (İbn Miskeveyh, II, 123-124). 345'te (956) Muizzüddeve, Mühellebî'yi iktâlarını arttırıp hil'at vererek vezir tayin etti (a.g.e., II, 162, krş. Mez, s. 124; *EI* [İng.], VII, 358). Muizzüddeve'nin kumandanlarından Rûzbihân'ın Batîha'ya hâkim olan âsi İmrân b. Şâhin'e karşı düzenlenen seferde mağlûp olması üzerine Mühellebî yeni bir askerî harekâta başkumandan tayin edildi (339/950). Yapılan savaşta Mühellebî önceleri âsilere üstün gelmesine rağmen daha sonra tuzağa düştü ve birçok askerini kaybettiği gibi kendisi de ölümden döndü. Muizzüddeve, İmrân b. Şâhin'le bir anlaşma imzalayıp onun Batîha'daki hâkimiyetini tanımak mecburiyetinde kaldı.

Muizzüddeve'nin 336 (947-48) yılında Basra'yı ele geçirmesinden rahatsız olan Bahreyn Karmatîleri karadan, müttetikleri Uman hâkimi Yûsuf b. Vecîh denizden asker yollayarak şehri Büveyhîler'den almaya teşebbüs ettilerse de (341/952) Vezir Mühellebî saldırıyı püskürttü (İbn Miskeveyh, II, 144 vd.; İbnü'l-Esir, VIII, 496). Kaynaklar aynı yıl Mühellebî'nin Muizzüddeve ile arasının açıldığını, fakat makamını koruduğunu ve ardından ilişkilerinin yeniden düzeldiğini belirtir. Çabuk öfkelenmesiyle ünlü bir hükümdar olan Muizzüddeve onu 150 sopa vurdurduktan sonra hapse attırmıştır; bu olay vezirlik makamının ne kadar itibar kaybettiğini göstermesi bakımından ilginçtir. Muizzüddeve, daha sonra aşağılayıcı bir muameleye tâbi tutulmuş bir insanın tekrar vezirliğe getirilip getirilmeyeceği hususunda nedimleriyle istişarelerde bulunmuş ve Ziyârîler'in kurucusu Merdâvîc'in de vezirini dövdürmesinin ardından vezaret makamına getirdiğini öğrenince onu görevine iade etmiştir. Muizzüddeve, 6 Cemâziyelâhir 352 (2 Temmuz 963) tarihinde Uman'a karşı savaş açtığı anda ordunun başına yine Mühellebî'yi getirdi (İbn Miskeveyh, II, 196). Fakat hastalandığı için Bağdat'a dönmeye karar veren Mühellebî Vâsîr yakınlarında vefat etti (27 Şâban 352 / 20 Eylül 963).

Cenazesi Bağdat'ın Nevbahtiye Kabristanında Kureyşîler'in medfun bulunduğu kısma gömüldü.

Kaynaklar Mühellebî'den sabırlı, mert, cömert, âlim dostu, iyi bir şair, seçkin bir kumandan ve devlet adamı olarak söz eder. Muizzüddeve onun ölümünden sonra bütün mal varlığına el koymuş, ailesini, arkadaşlarını, hatta hizmetinde bulunan kişileri dahi tutuklatmıştır. Bu durum halkı galeyana getirmiştir (a.g.e., II, 197-198). Kaynaklar, Mühellebî'nin zulme uğrayan insanları bulup haklarını geri vermek için bizzat şehir şehir dolaştığını belirtir. Muizzüddeve, 351 (962) yılında Bağdat'taki camilerin kitâbelerini kazırtıp yerlerine Şii inancı içerikli yazılar koydurmak istediğinde Mühellebî yeni yazılacak yazılarda Ehl-i beyt'e zulmedenlerin genel biçimde lânetlenmesi ve şahıs isimlerine yer verilmemesi, sadece Muâviye'nin adının yazılması tavsiyesinde bulunmuş, o da bunu kabul etmiştir (Ebü'l-Fidâ, II, 110). Mühellebî, vezirliği zamanında devletin hazine açığını gidermek için bir dizi reform gerçekleştirmiş, bu sayede Büveyhîler'in ekonomik hayatı canlanmıştır. Ülkede ve özellikle anarşi merkezi Basra'da huzur ve adaleti hâkim kılmıştır. Muizzüddeve'nin üzerinde büyük bir nüfuzunun olduğu, idare merkezini Bağdat'a taşıma ve ünlü sarayını burada inşa etme hususunda onu etkilediği bilinmektedir. Mühellebî ayrıca Abbâsîler'in ve Büveyhîler'in merkezi Bağdat'ta her iki devletin vezirliğini yapıyor, hem kılıç hem kalem erbabından olduğu için "Zülvîzareteyn" lakabını taşıyordu.

Mühellebî devlet adamlığı yanında aynı zamanda birçok şairi ve edibi etkileyen, onlara ilham kaynağı olan bir edebiyatçı idi. İbnü'n-Nedîm, onun *Kitâbü Resâ'il ve tevki'ât* adlı bir eseriyle küçük bir divanının olduğunu belirtir (*el-Fihrist*, s. 149). Günümüze ulaşan şiirleri Câbir Abdülhamîd el-Hâkânî tarafından yayımlanmıştır (*el-Mevrid*, III/2 [Bağdat 1394/1974], s. 145-170). Mühellebî'nin meclisinde bulunan çok sayıdaki edip ve âlim arasında Ebû Ali et-Tenûhî'nin babası kadı ve şair Ali b. Muhammed et-Tenûhî, şair İbnü'l-Haccâc, kültür tarihçisi Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, dilci ve tarihçi Ebû İshak es-Sâbî, Ebü'n-Necîb ez-Zâhir Şeddâd b. İbrâhîm el-Cezerî, İbn Ma'rûf, şair Ebü'l-Verd ve şair Müneccim ailesi ilk akla gelenlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 372; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 149; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, II, 85, 123-130,